Lærer- og veilederutdanning i friluftsliv

Kirsti Pedersen Gurholt, Førsteamanuensis Dr. Scient., Seksjon for lærerutdanning og friluftsliv, Norges idrettshøgskole

Friluftsliv i lærerutdanningene

"Friluftsliv i skolen" er et sentralt tema for de ansatte ved Norges idrettshøgskole (NIH) som utfører sitt daglige arbeid knyttet til *Seksjon for lærerutdanning og friluftsliv*. Arbeidet er variert. Det inkluderer undervisning og tilrettelegging for studenters studier i ulike naturmiljøer; på fjellet, ved sjøen, langs vann og vassdrag, og i skog og mark. Temaene er mange; fra basisferdigheter til spesialisering i ulike praktiske kompetanser. Det inkluderer også veiledning av studenters faglige og pedagogiske prosjekt- og forskningsoppgaver fra bachelor- til doktorgradsnivå. I tillegg driver vi et kontinuerlig faglig og pedagogisk utviklings- og læreplanarbeid, samt forskning, for eksempel om elevers utbytte av Uteskoleundervisningen, deres opplevelser av natur og friluftsliv, og læreres tolkninger av skolens læreplaner.

Norges idrettshøgskole har et nasjonalt ansvar for utviklingen av faglærerutdanning i kroppsøving og idrettsfag, og for forskerutdanningen innenfor hele det idrettsvitenskapelige feltet – hvor altså studier i friluftsliv inngår. Mitt perspektiv er derfor videre enn det regionale aktør og "gode eksempel"-perspektivet som jeg her er gitt som ramme. Jeg vil rette fokus mot Lærerutdanningene, og påstå at Lærerutdanningene og lærerne i skolen er nøkkelpersonale i diskusjon om hvordan en skal kunne nå målene om "mer og bedre fysisk aktivitet, læring, naturopplevelser og gode måltider i skolen". Det var derfor betryggende å høre Elsa Skarbøvik bekrefte Stort. meld. nr. 30 *Kultur for læring*, som slår fast på side 94 og 95 slår fast at "Av alle ressurser i skolen er lærernes kompetanse den faktoren som påvirker elevenes prestasjoner mest." Og videre: "Fundamentet for lærernes kompetanse erverves gjennom lærerutdanningene" (s.95).

Det var imidlertid med undring jeg mottok programmet for konferansen. Det umiddelbare spørsmålet som meldte seg var: Hvorfor har en ikke funnet plass til en presisering og utdyping av lærernes arbeid og lærerutdanningenes bidrag i arbeidet med å nå intensjonene i de 3 stortingsmeldingene som vi her relaterer oss til? Jeg håper at det kun beror på en forglemmelse, men innrømmer at det en snikende mistanke meldte seg: Kan det være uttrykk

for en bevisst politisk dreining? Er den underliggende politiske agenda å overlate disse grunnleggende forhold i et hvert menneskes liv og oppdragelse – om mat, bevegelse og forholdet til naturen rundt oss – til aktører som ikke har sin daglige forankring i skolehverdagen? Hva kan eventuelle motiv bak dette være? Er det å gjøre for å gjøre utdanningen billig eller er det fordi området blir oppfattet som så lite viktig at det ikke er verdt å satse pedagogiske ressurser på? Eller kan det bero på manglende forståelse for de pedagogiske utfordringer det er å få *alle* elever med?

Samarbeid skole og lokalsamfunn – lærernes ansvar

At skolen som organisasjon, og enkelt lærere, samarbeider med frivillige organisasjoner om undervisningens innhold og elevens læring, er ikke noen ny tanke, heller ikke innen friluftsliv. Ikke minst denne konferansen, men også Stortings melding nr. 39 *Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet*, har gitt oss gode bilder på hva slags samarbeid det her kan være snakk om. Organisasjonene har omfattende kompetanser på sine "felt", som absolutt bør videreutvikles og komme barn og unge til gode gjennom skolen - også i høgere utdanning. Samtidig er det nødvendig å minne om at samarbeid alltid må skje på skolens premisser. Det må være hensynet til elevenes forutsetninger og behov, skolens overordnede målsettinger og læreplanene for de enkelte fag som styrer undervisningens innhold og arbeidsmåter. Skolen og lærerne sitter ikke bare med detaljkunnskapene om elevenes utvikling i de enkelte fag etc.. De har det overordnede ansvaret for elevenes helhetlige utvikling. Frivillige organisasjoner representerer et viktig supplement, men kan aldri erstatte lærernes arbeid.

I skolen opplever en ikke sjelden påtrykk fra lokale og regionale aktører som ønsker mer av nettopp sin aktivitet. Mens Fotballforbundet vil ha mer fotball, håndballforbundet mer håndball, ønsker Norges jeger- og fiskerforbund mer fiske og jakt inn i skolen. For skoleledere og –eiere kan det være fristende å invitere de frivillige organisasjonene inn – ikke som et samarbeid og supplement til skolens egen undervisning, men for å kompensere for manglende ansettelse av kompetente faglærere. Det er penger spart på stramme skolebudsjetter dersom undervisningen kan drives på dugnad av frivillige organisasjoner!

Kan det være konturene av en slik utvikling som ligger til grunn for konferansens innretning og program? Går vi en ny skolehverdag i møte der lærernes oppmerksomhet er begrenset til det "Departementet mener er de mest sentrale grunnleggende ferdighetene er: - å kunne

uttrykke seg muntlig, å kunne lese, - å kunne uttrykke seg skriftlig, - å kunne regne, - å kunne bruke digitale verktøy". (Stortingsmelding nr 30 *Kultur for læring*, s. 32).

Både "Kultur for læring" *og* Læring av kultur"?

Mange pedagoger og representanter for de praktisk estetiske fagene har uttrykt bekymring for det menneske- og læringssyn som synes å ligge til grunn for det de opplever som en innsnevring av skolens oppgaver. De uttrykker frykt for at den *Kultur for læring* som stortingsmeldingen legger opp til, vil gi lite rom for *"læring av kultur"* – og for at elever og lærere i samarbeid skal kunne være aktive kulturskapere.

De skolepolitiske retningslinjer som blir trukket opp i Stortingsmeldingen er imidlertid ikke entydige. I øyeblikket vet vi ikke hvordan den nye læreplanen for grunnskolen og den videregående skolen blir fra og med 2006. Men vi vet noe. Elsa Skarbøvik bekreftet at den generelle delen av gjeldende læreplanverk skal ha forlenget gyldighet. Dermed vil de overordnede mål for skolens virksomhet slik vi kjenner disse, for eksempel uttrykt gjennom begrepet om "det miljøbevisste menneske" stå fast. Det gjør også visjonen om at "opplæringa må fremme glede over fysisk aktivitet og naturens storhet, over å leve i et vakkert land, over landskapets linjer og årstidenes veksling" skal være hovedvisjoner. Dette er signaler som tyder på at friluftslivets betydning ikke bli redusert.

I læreplanenes generelle del er begreper som erkjennelse og opplevelse, innlevelse, utfoldelse og deltakelse sentrale. Det er også begreper som solidaritet og likeverd, ansvar og omsorg for hverandre, naturen og miljøet. Opplæringen skal dessuten bidra til å ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner, den hjemlige historie og de særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjon i verden" (KUF 1996: 19). Inkorporeringen av slike verdier tar tid. Det er snakk om bred kulturell danning.

Friluftslivets pedagogiske potensialer

I debattene om friluftslivets pedagogiske potensialer er det et slikt verdibasert allmenndannende perspektiv som har vært lagt til grunn. Ervervelsen av grunnleggende ferdigheter – som det å kunne gå i ulendt terreng, spise den ute, mestre frost, regn og vind blir oppfattet som nødvendige forutsetninger for livsutfoldelse, og derfor ikke som noe mål i seg selv. En har nettopp ikke villet redusere fysisk aktivitet til et spørsmål om x-antall kilometer

eller hjerteslag, eller mat til fôr - som vitaminer og kalorier. Siktemålet har vært å skape livsdyktige samfunnsborgere, berike livet og å inspirere til kritisk refleksjon over menneskers livsbetingelser og livsvalg. Det er dette som har ligget til grunn for slagordet: "et rikt liv med enkle midler". Pausen – lunsjen i det fri - her har nettopp framhevet friluftslivets kulturskapende potensialer. Nytelsen blir koblet til nytten, mestringsevnen til mestringsgleden, opplevelsene til læringen, handlingene til refleksjonen, naturen til kulturen, den enkelte til fellesskapet. Det er et "sammenbindende liv" som byr på rike muligheter til å kjenne at en lever og er til! Blant oss som er samlet her, er det sannsynligvis ikke stor uenighet om nettopp dette. Uenighetene blir kanskje først tydelige når vi kommer til spørsmålene om hvordan skal vi få dette til? Hvem skal ta ansvar for hva? Hvilken rolle skal allmennlærerne, faglærerne og lærerutdanningene spille?

Veivalg

Det er Stortinget som bestemmer mål og innhold i lærerutdanningene. Allmennlærerutdanningen består av 2 år med obligatoriske fag og to år der studentene kan velge sin faglige profil. Kroppsøving med friluftsliv har lenge vært et populært fag blant allmennlærerstudenter ved mange regionale høgskoler. I løpet av 1990-tallet har det vokst fram årsstudier i Friluftsliv ved regionale høgskoler over hele landet; blant annet i Finnmark, Troms, Trøndelag, Møre og Romsdal, Agder og Østfold. Disse studiene kommer i tillegg til friluftslivsstudiene ved NIH som har eksistert siden 1970-tallet og i Bø fra begynnelsen av 1980-tallet. Søkningen til Friluftslivsstudiene er god, og studentene godt kvalifiserte både i form av karakterer og praktiske erfaringer.

Friluftsliv som "vekstsone" i høgere utdanning har dessuten resultert i etableringen av flere 3-årige bachelor program med minst 90 studiepoengs (1 ½ år) fordypning i friluftsliv både ved NIH og noen andre høgskoler. I dag må disse studentene supplere sin utdanning med 1 år Praktisk-pedagogisk utdanning. Slik får de lærerkompetanse i Kroppsøving og idrettsfag. Videre har Departementet bestemt at den 3-årige faglærerutdanningen i kroppsøving og idrettsfag skal videreføres (St.meld. nr 30, s. 95). Det er med andre ord flere utdanningsveier som kvalifiserer studentene for arbeid med å realisere skolens intensjoner og mål når det gjelder friluftsliv og annen livsutfoldelse gjennom bevegelsesaktiviteter. Friluftsliv er som kjent ikke et eget skolefag, men inngår som et hovedemne i kroppsøvingsfaget. Samtidig har

flere andre fag friluftslivsrelevante emner i sine planer. Friluftsliv er tema for tverrfaglige opplegg.

Hvor blir det av studentene etter endt utdanning? Bildet er sannsynligvis ganske sammensatt, jfr. de ulike, men relevante utdanningsmuligheter det er snakk om. Vår statistikk på området er dessuten mangelfull. Erfaringer tilsier at mange studenter med fordypning i friluftsliv, får arbeid i folkehøgskoler med linjer for friluftsliv og i videregående skoler. Ikke sjelden hører vi studenter uttale at det er her de tror de faglige utfordringene ligger, og at det er her de vil møte motiverte elever.

Et annet spørsmål er hvorvidt studentene får jobb om de søker seg til grunnskolen? I ungdomsskolen kanskje, men hva med barnetrinnet? Vi har noen holdepunkter. Vi hørte nettopp Elsa Skarbøvik si at bare halvparten av lærerne som underviser i kroppsøving har utdanning i faget. Evaluering av L-97 bekrefter dette bildet når det gjelder barnetrinnet. Bildet er "lysere" oppover i klassetrinnene; på mellomtrinnet er andelen lærere som underviser i kroppsøving uten å ha noen form for utdannelse i faget sunket til en tredjedel, mens andelen lærere i kroppsøving uten utdannelse på ungdomstrinnet er en av fem. Om lag 60 prosent av de som underviser på ungdomstrinnet har mindre enn ett års utdanning i kroppsøving (By 2004, Lagerstrøm 2000). Et eksempel kan illustrere dette. Sist vår ringte jeg rektorer ved grunnskoler i Osloregionen på jakt etter nye øvingsskoler for våre studenter. Resultatet var nedslående. Rektorene hadde ikke satset på å ansette lærere med utdanning i faget. Undervisningen i kroppsøving var spredt på mange klasselærere.

Derfor var det betryggende å høre Elsa Skarbøvik innlemme Kroppsøvingsfaget – og dermed friluftslivet – i den planlagte strategi for kompetanseutvikling i skolen. Mange representanter for de praktisk-esetiske fag har uttrykt bekymring for at disse fagene vil tape i kampen om slike midler, på grunn av den sterke vekt som er lagt på "de mest sentrale grunnleggende ferdigheter" – lese, skrive, regne, snakke og IKT.

Regjeringens Sem-erklæring satte som mål at lærere skal ha utdanning i de fagene de underviser i (nærmere bestemt til minst 30 stp og 60 stp for undervisning i respektive grunnskole og videregående skole.) Her er det åpenbart en stor utfordring. Jeg oppfordrer representanter for skoleiere- og ledere: Sats på de unge lærerne med fordypning i friluftsliv i sin fagkrets! De er unge, de er kunnskapssøkende, de er ferdighetssterke og de er motiverte.

De har stort engasjement og sterk tro på det de holder på med. Tenk langsiktig. Bygg videre på den kompetansen de representerer. Bygg opp lærerkompetanse i friluftsliv og andre bevegelsesaktiviteter som blir værende i skolen over tid.

Avsluttende kommentarer

FRIFO bestilte for kort tid tilbake en rapport som gjør opp kunnskapsstatus på feltet barns og unges forhold til natur og friluftsliv. Rapporten ble utarbeidet ved Høgskolen i Telemark, ledet av 1.aman. dr.scient. Ingunn Fjørtoft. En av konklusjonene er at det finnes relativt mange tilbud rettet mot barn og barnefamilier – ikke minst på grunn av veksten i "Ute-pedagogikk" i skolen og i organisasjonene. På ungdomstrinnet er situasjonen langt mer kritisk. Her er tilbudene få både i skolen og på fritida, samtidig som turer med familien faller i popularitet. De unge uttrykker behov for organiserte tilbud, noe veksten i Folkehøgskolenes og de regionale høgskolenes tilbud i friluftsliv bekrefter. Bruk derfor energien på å møte de unges behov. Ikke nedprioriter de oppgaver som er organisasjonenes hovedfokus: å stimulere, informere, motivere og tilrettelegge for folks friluftsliv i fritiden.

Friluftsliv i skolen realisert ved dugnadsinnsats fra organisasjoner der virksomheten er basert på frivillighet, kan vanskelig bli noe mer enn relativt kortvarig og sporadisk vitamininnsprøyting. For å realisere de overordnede visjoner for skolen, kreves langsiktighet i planleggingen og påvirkning over tid. Arbeidet med oppdragelse, undervisning og læring må alltid være langsiktig og kontinuerlig. Dette ansvaret må skolen og dens lærere ta, selvfølgelig i samarbeid med foreldre, friluftslivets organisasjoner og universiteter og høgskoler. Også vi som driver med lærerutdanning har mange utfordringer, blant annet knyttet til det å gjøre utdanningene mer yrkesrettet.

Referanser

By, Inger-Åshild (2004) Evaluering av L-97. Lærernes og elevenes erfaringer med læreplan i kroppsøving. Foredrag, *Nordisk expertseminarium om idrottsämnet i skolan*, Finland 2.-3.desember 2004.

Fjørtoft, Ingunn og Tone Reiten (2003) *Barn og unges relasjoner til natur og friluftsliv: en kunnskapsoversikt*. HiT skrift nr. 10. Notodden: Høgskolen i Telemark.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1996) *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo.

Lagerstrøm, Bengt Oscar (2000) Kompetanse i grunnskolen. Hovedresultater 1999/2000. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Stortings melding nr. 39 (2000-2001) *Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet.* Oslo: Det kongelige miljøverndepartement.
Stortingsmelding nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring*. Oslo: Det kongelige utdannings- og forskningsdepartement.